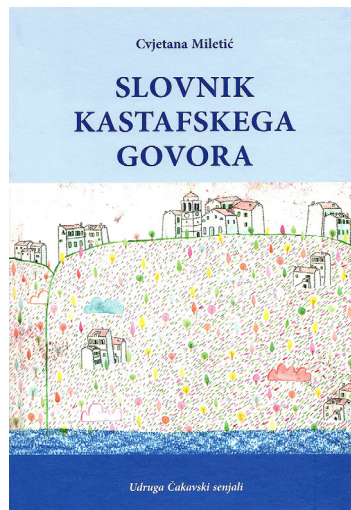

**Cvjetana Miletić, *Slovník kastafskega govora,*
Udruga Čakavski senjali, Kastav, 2019., 720 str.
ISBN: 978-953-48136-1-4.**

Knjiga o kojoj ovom prigodom čitate sadrži 720 stranica s oko 10 800 leksikografski obrađenih riječi kastavske skupine govora, poglavito najužega područja grada Kastva i njegove neposredne okolice. Nastajala je 20-ak godina koje su Zemljom kružile u znaku igre, napominje njezina autorica Cvjetana Miletić. Kada se čovjek suživi s takvim mnogi bi rekli mukotrpnim poslom, on postaje način života, njegova kvaliteta zapravo, pa se *besedi*¹ koje valja obraditi *same rivaju*² *pod lapiš*³ *i nute*. Govorno blago ovim rječnikom zabilježeno obrađeno je na znanstveno ispravan i relevantan način: riječi su akcentuirane i kao takve predstavljaju prvo-razrednu građu za buduća istraživanja ne samo hrvatske nego i *glomazne* slavenske filologije. Komentar je to kojim je dovršenje i značaj ove knjige opisala njezina urednica Ivana Eterović.

Forma prikaza nalaže da se čitatelju izraz i sadržaj motrene knjige predstave na jasan i razumljiv način. To znači da se njezinoj organizaciji valja posvetiti ako ne jednako kao sadržaju, onda barem skiciranjem načina na koji cjelinu tvore sastavni elementi, odnosno poglavlja prikazivane knjige: *Predgovor* Cvjetane Miletić – pisan *čakavskén*, *ča bi reć najstarejen hrvaskén zajikon* ili pak izvornom kastavskom čakavštinom (str. 7–14) – praćen je znanstvenom studijom o govorima Kastavštine kojom je rječničku građu ovoga izdanja urednica Ivana Eterović postavila u višestruke znanstvene (filološko-dijalektološke), društveno-kulturne i odgojno-obrazovne kontekste (str. 15–98). *Načela izrade rječnika* uz *Popis kratica* prilozi su kojima se također pozabavila *Slovníkova* urednica, nastojeći čitatelju približiti organizacijske pojedinosti i funkcionalnost leksikografske obrade kastavske čakavštine (str. 99–106). Kardinalno tijelo teksta *Rječnik* je autorice Cvjetane Miletić čiji se sadržaj prostire na 610 stranica knjige zaokružene *Bilješkom o autorici* (str. 717–719).

Rječničke su natuknice organizirane po abecednome ključu. Masnim je slovima najprije otisnuta akcentuirana kastavska riječ u kanonskome obliku (nominativ jednine / infinitiv), praćena odgovarajućom gramatičkom kraticom (br.

1 V. besèda, ž. – riječ (*Čovèka dīž za besèdu, volà za rōg.*) [*Ōn besèdu, onà cèlu litanīju.*], str. 126.

2 V. rīvat /se/, gl. nesvrš. – gurati /se/ (*Rīva se kot mòkra stomànja v rīt.*), str. 547.

3 V. lāpiš, m. – olovka (isto: òlovka/òlofka) (*Otròk se rodī z lāpišōn v rīte. / sve zapamti.*), str. 303.

– broj, čest. – čestica, gl. – glagol, prid. – pridjev, prij. – prijedlog, pril. – prilog, ž. – ženski rod, m. – muški rod, s. – srednji rod i sl., str. 101–106), *prijevozom* na standardni hrvatski jezik, a najzad i najmanje jednom *kastavskom rečenicom*. Kada su spomenute rečenične potvrde stilski neobilježene, krasi ih obla zagrada, dok su stilski obilježena oprimjerenja zabilježena uglatim zagradama. Kosom crticom naznačeno je tumačenje eventualnih značenjskih nedoumica. Sustav okupljenih natuknica i pripadajućih oprimjerenja podliježe zakonitostima fonološke transkripcije. Homonime, kao homografe i brojkom označene homofone, za razliku od polisemnih riječi pronalazimo u zasebnim natuknicama. Fonološke, naglasne i tvorbene varijante leksema zabilježene su – kao sekundarne – unutar iste natuknice, a iznimku predstavljaju samo one fonološke alternacije koje zahvaćaju početak riječi, pa su te inačice zabilježene kao samostalne natuknice (npr. *skopīt* i *škopīt*, s naznakom *isto*, str. 102).

Predgovorna studija urednice Ivane Eterović, koja pozicionira govore Kastavštine u dosadašnjim dijalektološkim istraživanjima (str. 15–98), čita se kao ozbiljna znanstvena lektira i dobrodošla sinteza naznačene problematike s kojom bi se stručnjaci, laici i studenti hrvatskoga jezika i književnosti zasigurno trebali susresti. Pri tome ne mislimo samo na one studente kojima je područje čakavskoga ekavskog dijalekta tvaran zavičaj, dapače, tom imenicom prozivamo sve one posvećene proučavanju hrvatske jezične prošlosti i sadašnjosti, koji prostor njegova života – kako to ističe akademik Josip Bratulić – nazivaju svojim duhovnim zavičajem. Susretanje će s ovim rječnikom, sasvim je sigurno, olakšati razumijevanje naših književnojezičnih početaka, obilježenih uporabom crkvenoslavenskoga i starohrvatskoga, poglavito čakavskoga jezika.

Na tu me činjenicu sjetila predgovorna *storija* autorice Cvjetane Miletić jer snagom umjetničkoga izraza u kastavskoj čakavštini zaziva, među ostalima, i naše stare glagoljaše i nove znanstvenike / filologe koji u velikim glagoljaškim knjigama *oltara*, *lijepje riječi* i *suda*, jednako kao i u *fraškama*, njihovim crticama i urezima, vazda pronalaze sadržaj dostojan znanstvene obrade i umjetničke (re)interpretacije. Tih nekoliko rečenica ovdje navodim sa željom da vam govore onako kako su i mojem biću progovorile, uostalom i da posluže kao izvor manje poznatih ili sasvim nepoznatih čakavskih riječi, čije će nam značenje rasvijetliti Cvjetanin *Slovník* (str. 10–11):

Zajik⁴ je jeno čudeso. Va njin je skrivena i materijalna i duhovna kultura. Saki zajik ima svoj hod, pa tako je i čakavština imela pred sobun dugi, dugi put. Skroz vekī se sprotu⁵ menjala, ma je i obastala⁶. Z onega vremena kad su samo neki, najveć crkveni judi, bili pismeni ostalo je malo zapisanega, ale i

4 V. zajik, m. – 1. jezik (organ u usnoj šupljini) (*Stävi zajik kadè mu je mèsto!*); 2. sustav znakova za sporazumijevanje (*Tò je năš zajik.*), str. 669.

5 V. spròtu, pril. – 1. ususret (isto: năspròtu); 2. usput (*Nī tō ĩstina, spròtu rečenò!*), str. 577.

6 V. obastät, gl. svrš. – opstati, izdržati (*Va mizêrije smo obastäli, a sadä govörè dā j tēško.*) [*Lähkō j obastät va bogatije.*] [*Va bogatije i siromäh lägje obastâne.*], str. 392.

to malo danaska se čuva kot oko va glave, a judi od struki i vat teh par rigic⁷ smiron⁸ otkrivaju neš novega.

Dužna sam se ipak vratiti uredničinoj studiji o govorima Kastavštine, svraćajući pozornost na organizaciju toga teksta otvorenog poglavljem o teritorijalno-administrativnome određenju Kastavštine (str. 17–25). Doznajemo kako taj prostor u svijesti izvornih govornika 21. stoljeća ne korespondira sa široko zacrtanim određenjima dvojice hrvatskih etnografa s kraja 19. / početka 20. stoljeća – Matka Laginje (*Kastav: grad i občina*, 1889) i Ive Jardasa (*Kastavština*, 1957), obuhvaćajući pet jedinica hrvatske lokalne samouprave: Grad Kastav, Općinu Matulji, Općinu Viškovo, dijelom Grad Rijeku i Grad Opatiju. Potpoglavljem o *Dijalektološkome određenju Kastavštine* (str. 25–29) problematizirana je podudarnost povijesno-geografskoga i dijalektološkoga određenja toga lokaliteta, pa se ističe stajalište riječke jezikoslovke Silvane Vranić koja kastavske govore, 19. i 20. stoljećem široko zacrtanoga područja Kastavštine, svrstava u sjeveroistočni istarski poddijalekt čakavskoga ekavskog dijalekta. Slijedi potpoglavlje o mjestu koje kastavski govori zauzimaju u hrvatskoj i, njoj nadređenoj, slavenskoj filologiji (str. 30–36). Svome staromu naglasnom sustavu, pomoću kojega se uspješno rekonstruirala najstarija slavenska akcentuacija, imaju zahvaliti što se nisu zadržavali na rubnicama jezikoslovnih istraživanja, u čije su ih središte – sukladno istaknutomu – uglavnom dovodili dijalektolozi, napose akcentolozi. Bivamo k tomu podsjećani da se tronaglasni sustav čakavskoga sjeverozapada (kastavskih, grobničkih i novljanskih govora) najmanje udaljio od svoga polazišta, kako u pogledu inventara tako i u distribuciji. K tomu je problematizirana fonetska realizacija klasičnoga čakavskoga tronaglasnog sustava, poglavito čakavskoga akuta, njegove intonacije (uzlazne, tj. ravne) i neutralizacije dugosilaznim naglaskom na kraju rečenice. Istaknuti su predstavnici starije i novije generacije jezikoslovaca, domaći koliko i strani, koji su se zanimali za netom spomenuta istraživačka pitanja, i njima srodne teme vezane za opis kastavskih govora. Taj niz otvaraju hrvatski filolozi Josip Ribarić, Milan Moguš, Stjepan Ivšić, Ivan Brabec, Mate Hraste i Sreten Živković, uz već spomenutoga Ivu Jardasa,⁹ potom srpski filolog Aleksandar Belić i poljski slavist Mieczysław Małecki, a – kronološki gledano – koncu privode istraživači novije generacije: među hrvatskima primjerice Diana Stolac, Mihaela Matešić, Mate Kapović, Irena Miloš, Irena Drpić i dr., potom američki slavist Keith Langston, nizozemski jezikoslovac Willem Vermeer kao i poljski slavist Wiesław Boryś, uostalom jedini autor koji se bavio tvorbom riječi u kastavskome govoru, temeljeći svoje istraživanje – kao i mnogi drugi autori ovdje izdvojeni – na Jardasovoj etnomonografiji (str. 36–49). Značajno mjesto zauzimaju sinteze i pregledi čakavskoga narječja kojima urednica Ivana Etero-

7 V. rîgica, ž. – crtica (*Storì rîgicu da ne pozâbîš.*), str. 546.

8 V. smîrôn, pril. – stalno, neprestano (*Smîrôn po selè lohnî.*), str. 568.

9 Iako nije filolog, Jardasova je etnomonografija o Kastavštini inicirala mnogobrojne dijalektološke studije, počevši s onom koju je 1972. sastavio kastavski učitelj Smiljan Grbac.

vić posvećuje dva posebna poglavlja svoga uvodnika, želeći analizirati ondje ponuđene prikaze kastavskih govora: od *Čakavskoga narječja* Božidara Finke (1971) do novih istraživačkih uzleta 21. stoljeća usmjerenih na sjeverozapadni čakavski areal, čiji je pravac zacrtala Silvana Vranić (1999, 2005. i dr.). Njezinu maestralnomu istraživačkom radu pridružila se akcentološka grana zastupana riječkom filologinjom Sanjom Zubčić koja, među ostalim, dokumentira arhaičnost kastavske akcentuacije. O tim i mnogim drugim pojedinostima kojih su se spomenule najnovije dijalektološke studije 21. stoljeća čitajte na stranicama 49–86. Ne škodi spomenuti da su ondje svoje mjesto pronašli i obranjeni završni / diplomski radovi fokusirani na proučavanje mjesnih govora Kastavštine, kao i jezično-stilske analize kastavske književne *besede*. Kada je riječ o poznavanju čakavštine sjeverozapadnoga areala, poglavito kastavskih govora, sasvim je sigurno da se imenima Cvjetane Miletić i Ivane Eterović nastavlja niz značajnih istraživača spomenute problematike, ujedno i velikih uzleta hrvatske filologije te da se, takvo što ističući, zapravo svodimo na puko utvrđivanje činjenica. No, prikazu knjige i ta je zadaća u *opisu posla*.

Kada tvrdimo da su natuknice ovoga rječnika obilato oprimjerene, ne možemo zaobići mnoštvo ustaljenih dvočlanih ili višečlanih izraza i frazemskih konstrukcija kojima se to čini. Snaga im leži u činjenici da intenzivno zalaze u izvanjezično, pa svaki od tih izraza djeluje kao koherentna – slikovita i izražajna – cjelina, praktično minitekst koji tumači kulturu i običaje svojih *kovača*, poslije *izgovaratelja* (npr. *rīt va mäsle* – lagodan život, str. 546; *ne mòć kēga ni naštān-pānega vīdet* – ne podnositi koga, doživljavati koga nepodnošljivim ili mrskim, str. 338; *bōg bōgova* – izvrsno, sjajno, str. 133).

Mogli bismo reći da je *Slovník* zapravo rječnik *dvaju jezika*, u ovome slučaju posložen na način da su rječničke natuknice ili leme najprije zabilježene na organskome idiomu, što znači da su crpljene iz govornoga blaga grada Kastva i njegove neposredne okolice tako da im je uporaba obilato oprimjerena, a potom su *prevedene* na hrvatski standardni jezik. Imajući spomenuto na umu, ne treba nas iznenaditi što je recenzentica ovomu velebnom spomeniku kastavske čakavštine ipak pronašla jednu terminološku *zamjerku*. Nije ga se, ističe riječka filologinja Sanja Zubčić, trebalo nazvati *slovníkom*¹⁰ jer je svojim – gotovo pa totalnim – pristupom zahvaćanju rječničkoga blaga, znanstveno korektnom i funkcionalnom obradom natuknica itekako nadišao rudimentarnost *slovníka*, postavši složenim *rječnikom* kastavske čakavštine koji doprinosi opstanku te ugrožene govorne vrste, istodobno bogateći naše razumijevanje standarda, pa i njegovih ograničenja, nadajući se zapravo kao otvorena riznica prvorazredne jezikoslovne građe koja strpljivo čeka obećanu pozornost znanstvenika.

Budući da dolazim iz Slavonije, zgodnom mi se učinila usporedba ovoga *Slovníka* sa *Sičanskim ričima* autorica Ljiljane Kolenić i Emine Berbić Kolar

10 Termin je dobro poznat crkvenoslavenskoj / knjiškoj i čakavskoj jezičnoj baštini gdje se *slovom* nazivlje *riječ*. Osim toga, dijelom je hrvatske leksikografske tradicije još od *Blaga jezika slovinskoga*, trojezičnoga rječnika autora Jakova Mikalje koji je otisnut 1649/1651.

(2014). Što je govor posavskoga mjesta Siče slavonskomu dijalektu štokavskoga narječja, ali i hrvatskoj / sveukupnoj slavističkoj javnosti, to su kastavski govori čakavskomu ekavskom dijalektu i široko zacrtanoj jezikoslovnoj zajednici. Vjerujem da će tu činjenicu u skorije vrijeme prepoznati i naše vrhovne institucije upisujući govore Kastavštine u Registar nematerijalnih kulturnih dobara Republike Hrvatske.

Vera Blažević Krezić